

Zondag 5 februari 2017, 10.30u., Pauluskerk

lezing Oude Testament: Amos 6: 1 - 10

lezing Nieuwe Testament: Lucas 16: 19 - 31

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Ik voor mijzelf en God voor ons allen. Daarover vanmorgen. Ik voor mijzelf en God voor ons allen. Het is voor mij dé typering van een levenshouding, die ik de afgelopen dertig, veertig jaar over Nederland, Europa, eigenlijk over heel de wereld steeds meer vaardig heb zien worden. Die mij naarmate ik ouder word en meer inzicht krijg in de mechanismen die doorgaans onze wereld draaiend houden, steeds meer ben gaan verafschuwen. Die levenshouding is al zo oud als de weg naar Kralingen. Ook in de wereld van Amos en in de Romeins-hellenistische wereld van Jezus en zijn leerlingen was dit motto voor veel mensen - en dan vooral voor de rijke toplaag van de samenleving met grote bezittingen in de vorm van onroerend goed - hét adagium voor het goede leven, bewust of onbewust. Nog even en zij zijn er: de verkiezingen voor de Tweede Kamer. Het belooft erg spannend te worden. Gaan de populisten winnen? Of slagen de centropartijen er eindelijk in een overtuigend antwoord te vinden op het groeiende maatschappelijke onbehagen en instabiliteit? De grootste liberale partij deed afgelopen maandag een duit in het verkiezingszakje met een paginagrote advertentie gericht "Aan alle Nederlanders". Daarin schrijft de heer Rutte: "Laten wij ervoor strijden, dat we ons blijven thuisvoelen in ons mooie land. Laten wij duidelijk blijven maken wat hier normaal is en wat niet". Volgens de zelfbenoemde leider van een andere partij zal dit jaar een patriottische lente aanbreken in heel Europa, dankzij een "democratische, geweldloze revolutie". En met die vederlichte en onjuiste analyses van de maatschappelijke situatie van nu moeten wij, kiezers, het dan doen. Alsof Nederland in zijn bestaan alleen wordt bedreigd door onfatsoen, een gewelddadige godsdienst van buiten: de Islam, en door mensen van buiten: vluchtelingen. Steeds weer dat soort framing door de politiek, dat naar mijn idee met de werkelijke oorzaken van alle onbehagen en instabiliteit weinig of niets van doen heeft.

Volgens mij heeft al dat onbehagen in onze samenlevingen veel meer van doen met zaken waarvoor eigenlijk alle centropartijen in Europa, ook in Nederland, al jaren een blinde vlek hebben: de groeiende ongelijkheid tussen mensen, nationaal en wereldwijd, die het gevolg is van een al jaren volgehouden economische globalisering. In het blad Keerpunt schrijft Kofi Annan, de vroegere secretaris-generaal van de

Verenigde Naties, onder de kop Globalisering zet democratie onder druk: "Waarom duiken al die uitdagingen op dit moment op, en zo acuut ? Een gemeenschappelijk kenmerk is de globalisering, een niet-verkozen, grensoverschrijdende kracht. Ooit werd de globalisering ingehaald als iets positiefs, maar almaar meer wordt ze gezien als iets bedreigends - voor de veiligheid, de culturele identiteit, de economie". De Turkse econoom Dani Rodrik, hoogleraar aan de Harvard Universiteit, waarschuwt voor "Nieuwe Chaos" als gevolg van de globalisering. Hij zegt: "Economische globalisering trekt scheidslijnen in rijke landen. Er is een kloof ontstaan tussen mensen die door globalisering kansen krijgen en mensen voor wie dat niet is weggelegd. De inkomensongelijkheid is groter worden, de sociale cohesie lager. Dat levert gevaar op voor de liberale democratie". En is dat nu niet precies wat wij in de Westerse samenlevingen aan beide zijden van de Atlantisch Oceaan hebben zien gebeuren ? Onder invloed van een rotsvast en vrijwel kritiekloos geloof in de wondereffecten van de globalisering. Met alle gevolgen voor de samenlevingen in Europa en dan vooral voor de mensen aan de onderkant van de samenleving, ook in Rotterdam, de stad met de meeste armen van het land. Want het zijn al eeuwenlang altijd weer die mensen die het meest te lijden hebben van die levenshouding van "ik voor mijzelf en God voor ons allen" en die - kwetsbaar als zij zijn, financieel, maatschappelijk, sociaal - daarvan altijd het meest de nadelige gevolgen ondervinden. Wij zien het bijna dagelijks onder de bezoekers van de Pauluskerk.

Tegen die achtergrond wil ik vanmorgen proberen de twee indringende teksten, die wij daarnet hebben gehoord, beter te verstaan en uit te leggen met het oog op onze tijd. Die tekst waarin Amos tekeer gaat en zegt: "Jullie liggen maar op je ivoren bedden, hangen op je divans, eten lammeren uit de kudde en kalveren uit de stal. Uit grote schalen drinken jullie wijn en met de beste olie wrijven jullie je in, maar jullie lijden er niet onder, dat Jozefs volk ten onder gaat". Breng die zinnen naar deze tijd toe en je weet over welke mensen het gaat. En de tekst uit Lucas, waarin Jezus in de gelijkenis zegt: "Er was eens een rijk man die gewoon was zich te kleden in purperen gewaden en fijn linnen en die dagelijks uitbundig feest vierde. Een bedelaar die Lazarus heette, lag voor de poort van zijn huis, overdekt met zweren". Wat hebben die twee teksten te zeggen over die levenshouding van "ik voor mijzelf en God voor ons allen" ? En welke weg geven ze aan om die levenshouding te overwinnen en uit te schakelen ? En wat betekent dat dan voor ons, mensen die leven in door kritiekloze globalisering steeds meer beheerste samenlevingen en die mee verantwoordelijk zijn voor het vinden van een uitweg uit die crisis, als persoon, maar ook als geloofsgemeenschap ? Daarover nu.

Eerst iets over de situatie van waaruit de teksten zijn geschreven. Want dat kan al veel helpen om de strekking ervan te begrijpen. De gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus maakt deel uit van een gesprek, dat Jezus voert met zijn leerlingen, maar vooral ook met de Farizeeën. Tegen hen zegt Jezus, vlak voor de gelijkenis, even eerder in hoofdstuk 16: "Jullie kunnen niet God dienen en de Mammon". Waarop Lucas vervolgt met: "De Farizeeën, die geldzuchtig waren, hoorden dit alles aan en haalden honend hun neus voor hem op". Wat voor kritiek heeft Jezus hier op de Farizeeën? Jezus verwijt hen, dat zij proberen om God en de Mammon - de god van het geld - in hun levenspraktijk te combineren. De redenering, die de Farizeeën daarbij volgen is deze. Zij beschouwen hun rijkdom als een speciale zegen van God, omdat zij de joodse wet zo trouw en zorgvuldig in acht nemen. Zulke bijzondere mensen met zulke bijzondere religieuze prestaties, die kan het toch niet anders dan maatschappelijk bijzonder goed gaan, als het aan God ligt. Een interessante redenering! Waar hebben we die meer gehoord? Lijkt die niet verdacht veel op het verhaal dat veel grote, transnationale ondernemingen ons vandaag de dag willen doen geloven, maar dan meestal zonder de religieuze component? Zeggen die ook niet, dat hun weigering om hun fair share aan de samenleving te betalen, de enorme beloningen van hun leidinggevenden meer dan gerechtvaardigd worden door hun zo bijzondere bijdragen aan ons als samenleving? Jezus' belangrijkste punt van kritiek op het doen en laten van de Farizeeën is niet, dat zij rijk zijn. Met rijkdom op zichzelf heeft de bijbel nooit zoveel problemen. De vraag is hoe je ermee omgaat. Jezus waarschuwt de Farizeeën - en alle andere rijken en succesvollen in hun zelfgenoegzaamheid, ook die van nu - voor het gevaar van rijkdom. Voor wat rijkdom geleidelijk aan met je kan doen. Rijkdom kan je ertoe brengen, dat je gaat leven in een ivoren toren en voltrekt ongevoelig wordt voor wat er in de samenleving om je heen gebeurt, vooral als het gaat om die mensen die het financieel en maatschappelijk minder goed voor elkaar hebben dan jij. Dáár zit Jezus' punt richting de Farizeeën. En dát precies is ook de kern van de kritiek van Amos op de toplaag van de rijken en de maatschappelijk geslaagden in de samenleving van zijn tijd. Want daarop richt hij zijn pijlen. Hij heeft het niet voor niets, ook vanmorgen, steeds over de mensen die wonen in de "burchten". Dat zijn de versterkte paleizen van de koning en de rijken om hem heen. Hun overvloedige rijkdom en decadente luxe, gebaseerd op graaierigheid en hebzucht, maakt hen volstrekt ongevoelig voor de mensen om hen heen: "Maar jullie lijden er niet onder, dat Jozefs' volk ten onder gaat". Dat is één.

Nu de gelijkenis zelf. Het is weer zo'n schitterend voorbeeld van de manier waarop Jezus kan vertellen. Kort, to the point,

zonder enige overbodige omhaal, wordt de situatie in al zijn maatschappelijke en sociale schrijnendheid neergezet. "Er was eens een rijke man", hoorden we daarnet. Maar dat is eigenlijk veel te sprookjesachtig vertaald. En dat is nou net niet de bedoeling van Jezus. Want letterlijk begint Jezus zó: "een gewoon mens was rijk". Een gewoon mens. Naam niet nader ingevuld. Jezus bedoelt het veel directer en krachtiger dan als was het een sprookje: een gewoon mens, iemand zoals jullie en ik, vul zelf maar de naam in. Misschien ben jij het wel. Wat kan rijkdom met een gewoon mens doen ? Rijkdom maakt, volgens Jezus, vooral, dat je afstandelijk wordt, dat je afstand gaat scheppen tot de mensen om je heen. Kloof, dus. Daarop ligt de nadruk. De purperen kleding, het fijne linnen, de dagelijkse banketten, ze zijn allemaal bedoeld om indruk op je omgeving te maken. Om te showen, met je rijkdom. Zoals al die mensen, bijvoorbeeld op de miljonairsbeurs. Volgens sommigen het beste Nederlandse exportproduct ! Die zijn daar niet om iets te kopen, want ze hebben alles al. Maar vooral om aan anderen te laten zien, dat ze er ook bij horen, bij dat selecte gezelschap van de puissant rijken. Dat doet rijkdom met je, althans dat kan, zegt Jezus. Rijkdom scheidt afstand, creëert een kloof. En wie zo afstandelijk is gaan leven, heeft geen oog meer voor de bedelaar, voor de mensen, voor de losers, voor de "onrendabelen" aan de onderkant en in de marge, voor de armen in de stad, voor de mensen, vaak blank, laag opgeleid, zonder werk, die het gevoel hebben, dat zijn er niet meer toe doen, volgens de zogenaamde elite, voor de dak- en de thuislozen, voor de migranten zonder verblijfsvergunning, zelfs als die pal voor je deur liggen. En dan de bedelaar. Weer, in twee korte zinnestjes tekent Jezus onnavolgbaar de hopeloosheid van zijn situatie. Niets te eten, zelfs niet de kruimels van de tafel van de rijke. Schrijnender kan je de situatie van de arme haast niet laten zien dan Jezus doet. Een onreine hond, een paria, dat ben je voor de samenleving, als de enige troost die je ontvangt in het leven die is van het verzorgen van je zweren. Niet door de mensen, maar door de onreine honden. De bedelaar krijgt van Jezus wèl een naam. Die naam wordt wèl ingevuld. En die spreekt boekdelen, als het gaat om de strekking en de betekenis van de gelijkenis. Lazarus. Dat betekent: God helpt ! En in die ene naam zit de hele crux van de gelijkenis. Welke ?

"Op zekere dag stierf de bedelaar, en hij werd door de engelen weggedragen om in Abrahams schoot te rusten", hoorden we net. Weer wordt door Jezus in een paar woorden heel veel gezegd. Met dat "door de engelen weggedragen" wordt de bedelaar - en niet de rijke - uitdrukkelijk opgenomen in de rij van die mensen, die een zeer bijzondere plaats innemen in de joodse bijbel. In de rij van - laat ik maar zeggen - "heiligen", van Henoeh en Mozes en Elia. Van hen wordt gezegd, dat er van hen

geen graf te vinden is. Omdat God zélf hen wegnam of begroef. En "rusten in Abrahams schoot", dat staat voor intimiteit. Voor intimiteit van de overzijde. Voor intimiteit met God, nabijheid van God. Voor: Gods` lieveling zijn. Nabijheid van God, dat is precies het omgekeerde van de afstand, de kloof, het afstandelijk zijn, van de rijke man. De hele joodse en christelijke bijbel door, bijna op elke bladzijde, wordt ons duidelijk gemaakt, dat de mensen in de marge en aan de onderkant van de samenleving, de mensen die er zogenaamd niet bij horen, tegen hun wil en dank, dat juist die mensen de speciale voorkeur genieten van de God van de bijbel. Dat juist zij Gods` lievelingen zijn. En dat lievelingschap van God is één grote oproep aan ons om die voorkeur van God door te trekken in ons dagelijkse doen en laten, waar en wanneer wij dat ook maar kunnen, in Rotterdam, in Barendrecht, of waar je ook maar woont. Want daarmee wordt die o zo gemakkelijke en goedkope en keiharde wet van "ik voor mijzelf en God voor ons allen" radicaal doorbroken. Daarmee wordt Lazarus, God helpt, concrete realiteit. Omdat dat zelfgenoegzame en arrogante en narcistische "ik voor mijzelf" via het èchte "God voor ons allen" wordt tot het zorgzame en dienstbare en leven van de mensen bouwende "ik voor ons allen".

Een tijdje geleden, vrijdagavond, acht uur, vlak voor de Pauluskerk. Het regent, het waait en het is ijskoud. Er meldt zich een man aan de voordeur. Sjofel gekleed, spreekt gebrekkig Engels, vraagt geld voor onderdak voor de nacht. Wij, eerst een beetje kritisch, maken wat kennis in een kort gesprek. Wij zorgen voor een slaapplek in de nacht en nodigen hem uit voor het avondgebed in de kerk. Hij gaat mee, krijgt warme koffie, een boterham van de koster en wil vervolgens graag de kaarsen aansteken bij het begin van het avondgebed. Ik zeg dit niet om mijzelf of onszelf op de borst te kloppen. Zo geweldig was het allemaal niet wat wij deden. En toch. Achteraf dacht ik, ja, misschien toch, in dát moment zaten precies de drie elementen, die die levenshouding van de kloof, die dode levenshouding van de rijke man, die houding van "ik voor mijzelf", waardoor zoveel mensen in de kou staan, radicaal doorbreken. Wij zagen die man, zagen hem staan, letterlijk. Wij raakten bewogen, want dat kon toch niet, dat hij in die ijskoude, natte nacht op straat moest blijven. En wij kwamen in beweging, we deden iets, al was het niet zo heel veel. Zien, bewogen worden en in beweging komen. Die diaconale levenshouding is de bijl aan de wortel van elk denken in termen van dat dodelijke "ik voor mijzelf". Dat geldt voor ons allemaal, persoonlijk, in ons eigen leven ! Maar ook, denk ik, voor ons als geloofsgemeenschappen, ook hier in Rotterdam ! Het gaat er in dit moeizame en weerbarstige moment in de geschiedenis om, dat wij met elkaar weer zoek gaan naar de aarde, Nederland, Rotterdam als een goede plaats om te leven.

Het gaat erom, dat wij het belang van ons allemaal, het publieke belang, weer fundamenteel heroveren op de dominantie van het private. Het gaat erom, dat het economische en financieel systeem ons - en dan ons allemaal - gaan dienen in plaats van andersom. Dat alles is "Lazarus", God helpt, in de praktijk. Als wij - heel fundamenteel - er weer achter komen, dat wij er met al onze instituties zijn om elkaar te helpen. Waar dat gebeurt, ik ben ervan overtuigd, dáár verandert de wereld, daar verandert Nederland, daar verandert Rotterdam. Daar staan mensen op, ten leven. Niet omdat er iemand uit de doden tot ons is gekomen. Maar omdat "Mozes en de profeten" in praktijk worden gebracht, hier en nu. Omdat dat onverplichtende "ik voor mijzelf en God voor ons allen" geworden is tot mijn verbindende "ik voor ons allen". En alleen maar daarom. Amen.

D.J. Couvée, Rotterdam, 5 februari 2017